
Božo Norac-Kljajko
DOPRINOS DR. FRA BONAVENTURE RADONIĆA
POZNAVANJU SKOTISTIČKE FILOZOFIJE

*Dr. fra Bonaventura Radonić's contribution
to knowledge of Scott's philosophy*

UDK: 271.3-053 Radonić, B. fra
1 Duns Scotus

Pregledni znanstveni članak
Primljeno: 09/2006.

Sažetak

Autor najprije iznosi osnovne biografske podatke o fra Bonaventuri Radoniću. Potom se u uvodu osvrće na prvi sveslavenski franjevački profesorski kongres u Zagrebu 1935. na kojem je fra Bonaventura održao predavanje pod naslovom Sinteza Skotove filozofije. Autor daje osnovne podatke o kongresu, organizatoru, njegovim namjerama i predavačima. Zatim kratko opisuje Franjevačku školu da bi potom prešao na Skotovu filozofiju.

Glavni dio rada ima četiri dijela: 1. Opća metafizička načela; 2. Čovjek 3. Prijelaz od stvorenja k Stvoritelju - Božja opstojnost; 4. Odnos Stvoritelja prema stvorovima. Autor u radu iznosi Radonićeve misli iz predavanja koje smatra prvim i najboljim sažetkom Skotove misli na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: sveslavenski franjevački kongres, skotistička filozofija, opća metafizička načela, Božja opstojnost, odnos Stvoritelja prema stvorovima

UVOD

Protekla je 71 godina od Prvog sveslavenskog franjevačkog profesorskog kongresa, na kojemu su sudjelovali predstavnici 11 sveslavenskih franjevačkih provincija preko kojega su se sveslavenski franjevački profesori uključili u međunarodni pokret za obnovu integralne skolastike. Glavna tema koja je dominirala

kongresom bila je *Franjevačka škola u teoriji i praksi*. Organizator kongresa bio je dr. fra Karlo Balić, profesor na međunarodnom franjevačkom sveučilištu Antonianumu u Rimu. On je održao i prvo predavanje «*Skotistička škola u prošlosti i sadašnjosti*». O ovom vrlo uspjelom kongresu franjevačke skolastičke filozofije, koji je u svoje vrijeme dobio veliki publicitet, danas se vrlo malo zna.

Ovim radom želimo evocirati taj pothvat, ali se pozabaviti i javnosti predstaviti predavanje koje je održao dr. fra Bonaventura Radonić «*Sinteza Skotove filozofije*».¹

Zbog boljeg razumijevanja njegova predavanja, smatramo korisnim i važnim istaknuti neke točke Prvog međunarodnog sveslavenskog franjevačkog kongresa i franjevačke škole o originalnim metafizičkim načelima koja je oblikovao Ivan Duns Skot. Zatim ćemo se pozabaviti glavnim točkama fra Bonina predavanja, i na koncu donosimo zaključak o njemu i njegovu doprinosu boljem poznavanju franjevačke skotističke škole i njezina prvaka Ivana Duns Skota.

Stoga je svrha ovoga rada, upozoriti našu širu javnost, ne samo na značenje i važnost fra Bonina predavanja, nego i na jedan vrlo značajni kulturni i filozofski događaj iz naše kulturne filozofske baštine.

1. PRVI SLAVENSKI FRANJEVAČKI KONGRES U ZAGREBU

U vrijeme održavanja kongresa cjelokupni je zagrebački tisak, katolički i nekatolički, svečano najavljivao održavanje kongresa u Zagrebu (25.-29. rujna 1935.) u organizaciji pokreta

¹ Donosimo osnovne biografske podatke: rodio se u Kotezima/Vrgorac, 12. veljače 1888. Osnovnu školu je završio u Vrgorcu, klasičnu gimnaziju u Sinju, filozofsko teološki studij u Šibeniku i Makarskoj, specijalizaciju u Fribourgu (Švicarska), gdje je i doktorirao 1919. iz bogoslovja tezom: *Doctrina B. Joannis Duns Scoti O. F. M., Doctoris Subtilis et Mariani, de lege naturali, cum speciali respectu ad Decalogum*. Nakon završenih studija dolazi u Sinj i radi kao profesor na Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji a potom na bogosloviji u Makarskoj. Osim toga, obnašao je razne službe u Provinciji. Koncem 1944. došao je u Zagreb i pred dolaskom partizana u svibnju 1945. želio se predati Englezima. Uhićen, osuđen bez dokaza i svjedoka na smrtnu kaznu strijeljanjem 9. srpnja 1945. Surađivao je najviše u *Novoj reviji* (Makarska), *Colectanea franciscana* i *Seljački kalendar*. Glavni filozofski rad «*Sinteza Skotove filozofije*», objavio je u *Collectanea franciscana slavica* (Šibenik 1937.) u kojemu je obradio jedinstvenu sintezu Ivana Duns Skota, prvaka franjevačke škole. To je do tada prvi rad na hrvatskom jeziku i hrvatskoj filozofskoj literaturi tog značajnog franjevca skolastika. Usp. K. JURISIĆ, "Radonić, fra Bonaventura", u: *Franjo među Hrvatima*, Zagreb 1976., 264-265.

za obnovu integralne skolastike. Neposredni povod održavanju kongresa bila je proslava 700. obljetnice prisutnosti i djelovanja franjevaca na ovim našim prostorima. U prigodi ove značajne obljetnice, cijele godine, širom Lijepe naše, organizirane su brojne proslave, između kojih posebno izdvajamo *Prvi profesorski kongres franjevačkih slavenskih provincija*, koje je pokrenuo i organizirao dr. Karlo Balić. Na kongresu su aktivno sudjelovali brojni znanstvenici iz 11 franjevačkih slavenskih provincija. Među uglednim znanstvenicima iz domovine i inozemstva našao se i dr. o. fra Bonaventura Radonić koji je održao vrlo zapaženo predavanje o Skotovoj filozofiji: *Sinteza Skotove filozofije*.²

Pokret za obnovu integralne skolastike pojavio se krajem XIX. stoljeća u Europi. Ubrzo je naišao na podršku na svim stranama svijeta. I kod nas je naišao na vrlo plodno tlo i među hrvatskim franjevcima, koji su se spremno uključili u taj europski i svjetski pokret.

Hrvatski franjevci u svojoj sedamstoljetnoj prisutnosti na ovim našim prostorima dali veliki doprinos religioznom, nacionalnom, kulturnom, socijalnom i političkom i svakom drugom području, te pronijeli glas svoga reda i svoje domovine širom svijeta, nisu htjeli ostati po strani i sada. Franjevačka bogoslovija u Makarskoj osnivanjem kolekcije «Bibliotheca Mariana Medii» pokazala je odlučnost i spremnost hrvatskih franjevaca da se uključe u ovaj svjetski pokret da shvaća važnost obnove integralne skolastike i da je spremna dati svoj obol u ostvarenju tog velikog djela.

U duhu toga pokreta, hrvatski franjevci organizirali su i Prvi međunarodni kongres skotističke filozofije u Zagrebu. Na njemu je veći broj znanstvenika pokušao otkriti dušu, glavna svojstva i bitne značajke franjevačke skolastičke filozofije a navlastito dati svoj doprinos obnovi integralne skolastike u koju svakako spada oživljavanje franjevačke skolastičke filozofije i njezinog istaknutog vođe Ivana Duns Skota.³

Predmet kongresa bio je, kako ističe njegov organizator dr. fra Karlo Balić, *Franjevačka škola u teoriji i praksi*. Kroz četiri

² *Collectanea franciscana slavica*, vol. I. *Acta primi congressus*, Zagrebiae 25 – 29 sept. 1935., Sibenici, Ex typografia «Kačić», 1937., 536-539. U daljnjem tekstu samo *Acta*.

³ Usp. K. BALIĆ, *Franjevački profesorski kongres u Zagrebu i današnji pokret za obnovu integralne skolastike*, u *Katolički list* 5 rujna 1935., tečaj 86, br. 36; u *Acta*, 536-539.

dana Kongresa održano je 14 predavanja u kojima su stručnjaci iznijeli «temeljna načela, povijest i značenje franjevačke skola-
stičke škole».⁴

Među predavačima bili su istaknuti strani i domaći stručnjaci. Navodimo najprije strane: Dr. Vyskočil, direktor bogoslovije i ondašnji provincijal franjevačke provincije u Češkoj, dr. Julian Kędzior, direktor bogoslovije u Lavovu, dr. L. Danišovič, direktor bogoslovije u Bratislavi, prof. Tatara iz Krakowa, dr. Galikowski, prof. teologije u Wronki. Od domaćih predavača predavanja su održali, prof. Urban Talijsa, dr. Petar Grabić, dr. Teofil Harapin, profesor na međunarodnom sveučilištu sv. Ante u Rimu, dr. Vitomir Jeličić, pravnik i profesor na sveučilištu sv. Ante u Rimu, dr. Angelik Tominec, dr. A. Jelavić, profesor teologije u Mostaru, dr. Bone Radonić, profesor filozofije u Sinju, dr. Karlo Balić, profesor na međunarodnom franjevačkom sveučilištu u Rimu. Posebno predavanje održao je filozof dr. Stjepan Zimmermann.⁵

Među istaknutim predavačima svakako se istakao i fra Bone, jer je njegovo predavanje «*Sinteza Skotove filozofije*», pobudilo veliku pozornost slušateljstva.⁶ Podijeljeno je u četiri glavne točke: I. *Opća metafizička načela* (178.-194.) s posebnim osvrtom na Skotov pojam bića kao polazne točke njegove filozofije; II. *Čovjek* (194.-221.); III. *Prijelaz od stvorenja k Stvoritelju* (221.-231.), i IV. *Odnosaj Stvoritelja prema stvorenju* (231.-244.).⁷

U svakom odsjeku podjele on iznosi glavna svojstva i bitne značajke Skotova pristupa objektu rasprave da ukaže vrijednost, originalnost i individualnost njegove filozofije na temelju do tada jedinog priznatog autentičnog izdanja Skotovih djela Wadding-Vivès-a.⁸

1.1. Franjevačka škola

U vrijeme zlatnog doba skolastike, franjevački red je stvorio svoj vlastiti sustav, svoju vlastitu školu koja je poznata u povijesti filozofije kao, *voluntarizam*. Ona je našla svoju inspiraciju u naj-

⁴ Usp. *Acta*, 540.

⁵ Usp., K. BALIĆ, *Extracta ex Diariis*, u *Acta*, 536.

⁶ *Acta*, 176- 244.

⁷ B. RADONIĆ, *Acta*.

⁸ DUNS SCOTUS IOANNES, *Opera Omnia*, ed. Vivès, Parisiis 1891.-1895.; (dalje navodim: *Op. Omnia*).

značajnijim predstavnicima grčke i patrističke filozofije: Platonu, Augustinu i neoplatonizmu, ne zaboravljajući objavu, Aristotela i Avicennu. Glavni predstavnici te škole u 13. i 14. stoljeću bili su: sv. Bonaventura (1221.-1274.), Aleksandar Haleški (1180.-1245.), Ivan Duns Skot (1265.-1308.), Occam (1290.-1349.), Rugger Bacon (1214.-1293.) kao i mnogi drugi. Utemeljiteljima franjevačke škole smatraju se Aleksandar Haleški, Bonaventura dok je Ivan Duns Skot dovršio teološko-filozofsku sintezu te škole te postao vođom i simbolom franjevačke škole. Ona nije ništa drugo doli augustinijanizam bitno naklonjen prema platonizmu, principijelno naginjući platonskim idejama.⁹

Franjevci su prigrlili Augustina na platonskoj liniji, jer su franjevački principi takvi da oni isključuju mnoge točke Aristotelove filozofije. Navedimo samo tri ključne stvari: *umjereni individualizam* – koji je temelj franjevačke organizacije, zatim *sveta ljubav* i *sveta sloboda*. Kad je riječ o vrednovanju fra Bonine filozofije iz toga njegova predavanja svakako moramo voditi računa i o tim ključnim postavkama. Za razliku od intelektualističke dominikanske škole, koja radije djeluje pod lozinkom *istine*, franjevce vodi lozinka *ljubavi*. Te dvije škole, dva pravca skolastičke filozofije, plod su života dvaju velikana Franje i Dominika, a nazivaju se *voluntarizam* i *intelektualizam*.¹⁰

Franjevci su na temelju triju ključnih postavki: *umjerenog individualizma*, *svete slobode* i *svete, bezmjerne ljubavi*, stvorili kršćanski filozofski sustav koji je puno doprinio europskoj civilizaciji a i našoj hrvatskoj kulturi.

Možemo označiti ono što specifično označava franjevačku školu: *u epistemologiji*, teorija iluminacije i direktna i neposredna spoznaja samih sebe a tako i drugih bez utjecaja procesa apstrakcije; *u ontologiji*, univočna spoznaja bića i negiranje stvarne razlike između biti i opstojnosti; *u kozmologiji*, nauka univerzalnog hilemorfizma, tj. da su sve stvari pa i anđeli, sastavljeni od materije i forme te negiranja vječnosti svijeta; *u antropologiji*, teorija o mnogostrukosti oblika; *u teodiceji ili prirodnoj teologiji*, nauka o neposrednoj očitosti Božje opstojnosti, po nekim, ili njegova nedokazivost prema Skotu i Occamu.¹¹

⁹ Usp. Acta, 540-542; i K. KRŽANIĆ, *Temelji franjevačke filozofije*, u *Hrvatska straža* 1935., br. 224.

¹⁰ Usp. Acta, 540-542.

¹¹ Usp. B. MONDIN, *Introduzione alla filosofia* (Problemi, Sistemi, filosofi), Massimo, Milano 1986., 252.

Dr. Ivan Esih u prigodi održavanja Kongresa istakao je važnost Duns Skotove filozofije ovako: »Duns Skot je u filozofiji postavio kao polaznu točku pojam bića, odijelio ga od drugih pojmova, označio mu sadržaj. Razvio je posebnu nauku o sastavu svih bića iz materije i forme, o 'formalitates'; uči da nema stvarne razlike između biti i opstojnosti u stvorenjima; da materija može opstojati i bez forme; da je duša bitno istovjetna sa svojim moćima; daje prvenstvo volji; tvrdi, da u čovjeku ima više bitnih oblika: razumna duša i tjelesni oblik itd.«.¹²

Skot je svoje znanje i sposobnosti stavio u službu i u obranu vjere i Krista pa mu zato pripadaju velike zasluge na polju teologije i filozofije. Trudio se da stvori sintezu između franjevačke i aristotelovske struje. Najoriginalniji njegovi metafizički elementi jesu: *univočnost bića, ecceitas (ili «quaesita»), formalna razlika između biti i opstojnosti*. Objekt njegove metafizike je *biće* ukoliko je maksimalno indeterminirano savršenstvo. *«Haecceitas» ili «quaesita»* to je jedna partikularna forma koja daje *individuaciju*. A između *biti i opstojnosti* ne postoji stvarna razlika nego *formalna*. Božju opstojnost treba dokazati a najuvjerljiviji dokaz jest onaj *iz uzročnosti*. Bilo u Bogu bilo u čovjeku *volja* ima prednost pred *razumom*. Čovjek je sastavljen od duše i tijela. Razum i volja su formalno različiti od duše, premda s njom tvore, sačinjavaju samo jednu stvarnost. Skot se udaljio od sv. Tome, zalažući se *za prioritet volje nad razumom*.¹³

2. OPĆA METAFIZIČKA NAČELA

Radonić je bio svjestan da u kratkim crtama nije lako dati sintezu Skotove filozofije. Zato je odmah na početku predavanja naglasio: »U jednom kratkom predavanju nemoguće je pružiti svestranu i potpunu sintezu orijaškog i genijalnog sustava Skotove filozofije. Stoga ću se ograničiti na najkrupnije crte i temelje njegova originalnog umovanja, osobito na polju metafizike i psihologije«.¹⁴

¹² I. ESIH, *Franjevačka škola* (Prigodom franjevačkog profesorskog kongresa u Zagrebu), u *Hrvatska straža* VII./1935, od 25. IX. 1935., br. 220, u *Acta*, 541.

¹³ Usp. B. MONDIN, *isto*, 252, 336.

¹⁴ B. RADONIĆ, *isto*, 178.

Kad je riječ o Skotovim općim metafizičkim načelima, fra Bone smatra da je posebno važno najprije *odrediti Skotov pojam bića*, jer je njegov nauk o *biću* polazna točka cjelokupne njegove filozofije, za koju fra Bone drži da ima prednost pred ostalim točkama njegove filozofije, jer je ono jedinstvena stvarnost na koju možemo svesti filozofiju kao stvarnu i jedinstvenu znanost. Osim toga, njegov nauk o biću najjasnije dijeli Skota od drugih znanstvenih sustava. Biće je u stvarnom i spoznajnom redu prvi pojam naše spoznaje, najširi i najpoznatiji i bez njega se ne može ništa shvatiti.

386

Filozofsko određenje pojma bića jest *conditio sine qua non*, da bismo shvatili cjelokupni njegov nauk. Pod pojmom bića Skot smatra «sve što je izvan ništa, bilo u kojem redu. Nijekanje bića jest ništa. Ništa je ono, u strogom smislu riječi, što u sebi uključuje proturječje, nesmisao. U širem smislu i ono je ništa, što niti jest u stvarnom redu, niti može da bude: tvorevine našega razuma, *ens rationis*».¹⁵

Pojam i sadržaj stvarnog bića, za Skota je vrlo bogat i raznolik. Njegova analiza otkriva Skotovu misao o stvarnim bićima, na kojoj se temelji cijeli sustav njegove teološko-filozofske sinteze. On dijeli bića na *ens reale* i *ens rationis*, zatim na bića u najširem smislu, *communissime* i najstrožem smislu, *strictissime*. Za Skota je, «biće u punom smislu samo ono što opstoji u stvarnom redu, pa bila to supstantia ili accidens. Bića u mogućnosti ...nisu u strogom smislu bića, nego su: *ens deminutum*, *secundum quid*. Singulare, individuum jest kruna, vrhunac bića. Stoga je Bog, čija je narav *per se haec*, biće u najpotpunijem smislu – *ipsum Ens subsistens Infinitum, ipsum Esse*».¹⁶

Stvarno biće, za Skota je jedino ono što opstoji, *ens reale*, i u širem smislu i ono što može opstojati – *ens deminutum, secundum quid*. Stoga, smatra fra Bone, da bi smo shvatili njegov nauk o pojmu i sadržaju stvarnog bića: «Trebamo raščiniti pojam stvarnog bića, njegovu sadržinu, njegovo bogatstvo i raznolikost, jer se na tom pojmu kao na stancu kamenu podiže velika filozofsko-teološka sinteza Skotova sustava».¹⁷

¹⁵ Usp. B. RADONIĆ, *isto*, 179; i *Quodlibet*, q. 3 n. 2 (XXV. 114).

¹⁶ Usp. B. RADONIĆ, *isto*, 180.; i *Oxon*, 1. I d. 13 q. *unica* n.7 (IX. 893-894.); d. 30 q.2 n. 15(X. 451); d. 36 q. *unica* n. 6-11 (X. 575-579).

¹⁷ Usp. B. RADONIĆ, *Acta*, 180.

Rastavljanjem jednoga stvarnog bića na njegove sastavne dijelove, otkriva nam Skotovu misao o stvarnom biću. Na pitanje jesu li «*gradus metaphysici*» produkt našeg razuma ili se oni nalaze u stvari neovisno od našeg razumskog djelovanja, fra Bone odgovara: «Za Skota *gradus metaphysici* opstoje u stvari, *a parte rei*, kao prave stvarnosti – *realitates, formalitates*, ali nisu stvari, *res*, jer su sve *realitates* jedinstveno, *unitive*, jedna stvar, jedno biće». ¹⁸

Svojim naukom da je i biće jedna posebna stvarnost «*realitas*» koju možemo potpuno odvojiti od drugih stvarnosti u biću, fra Bone smatra kako pojam bića kod Skota *ni formaliter ni adaequate* nije isti ostalim pojmovima u jednoj stvari. Ovom raščlambom pojma i sadržaja stvarnog bića, fra Bone smatra da je on prodro u dubinu bića i «postavio temelj svim granama filozofije», te dodaje: «Na ovoj duboko metafizičkoj analizi temelji se glasovita Skotova *distinctio formalis a parte rei*, *univocitas entis*, objektivnost naše spoznaje i mogućnost da spoznamo Boga». ¹⁹

Radonić naglašava da su sadržaji općenitih pojmova (*universalialia*) veliko metafizičko-psihološko pitanje i pita se: «Jesu li djelo uma, *flatus vocis* ili opstoje stvarnosti u bićima neovisno od razuma, koje odgovaraju pojmovima». Razlikujući dvostruku općenitosti: «*u pojmovima – universale logicum-reflexum*, - i koje se nalazi *in actu*, - i *u stvari – universale directum-metaphysicum*», za Skota one nisu ni *flatus vocis*, a nisu ni pojmovi, koji imaju samo temelj u stvarima, nego, ističe Bone, «*u stvarima opstoje realitates, a ne res i to bez utjecaja razumskog djelovanja*». Dok neki drže da se universalitas nalazi u pojedinačnim bićima *per indifferentiam*, većina skotista smatra, da se za Skota, općenita narav nalazi u stvarima *a parte rei*. Analiza metafizičkih stvarnosti pojedinačnih bića nužno traži uvođenje *distinctio formalis a parte rei*, glavnom okosnicom čitavog njegova filozofsko-teološkog sustava. Jer njegova nauka o dvostrukom razlikovanju među stvarima ne protivi se jedinstvu stvari, niti ruši metafizičko jedinstvo bića, jer u stvarima može biti više stupnjeva jedinstva, a nad svima je *unitas formalis* kojoj je protivna razlika *formalis*. *Formalitates* nisu bića koja opstoje same za sebe, nego

¹⁸ B. RADONIĆ, *isto*, 180.

¹⁹ B. RADONIĆ, *isto*, 181.

ih nalaze u pojedinačnim bićima i oni su stvarni a nisu plod našega razuma.²⁰

Zadnja stvarnost koja tvori *posebnu individualnost, princip individualnosti*, za Skota nije ni *materija ni forma* niti obje zajedno, nego *realitas-formalis*, koju on naziva *haecceitas*. To je ona zadnja stvarnost koja ih čini da su pojedinačna bića, *individui*. Individui iste vrste imaju *zajedničku narav*, to im je formaliter zajedničko, ne samo u razumu, po njoj se ne razlikuju, a *haecceitas* je ono što ih čini *različitim, pojedinim*. Dakle, *opća narav* kod individua iste vrste i *zadnja pojedinačna stvarnost*, dvije su stvarnosti koje se međusobno formalno razlikuju.²¹

388

Duša je za Skota jednostavno biće koje ima različite moći. *Suvišno je stavljati stvarne razlike* između biti duše i njezinih različitih moći jer ona vrši sva svoja djelovanja bez stvarne razlike. Duša je *tako jedinstvena* da ju je nemoguće rastaviti od njezinih djelovanja. *Bit duše i njezina djelovanja jesu jedinstvena stvar*. Ova jedinstvenost duše i njezinih moći bolje tumači sklad između nižih i viših duševnih moći. Duša i njezine moći *formaliter nisu isto*, jedno je *bit duše*, drugo su njezine moći *razum i volja*, to su tri različite stvarnosti, one se međusobno *formalno razlikuju*.²²

Ni u svojoj biti duša nije potpuno istovjetna, ona je *forma informans substantialis* ljudskog tijela, koja daje da je ljudsko tijelo živo, a živo u sebi uključuje trostruki život, *vegetativni, životinjski i razumski* koji se međusobno *formaliter razlikuju*. Prema tome u čovjeku je samo jedna jedinstvena duša koja u sebi sadrži sve tri stvarnosti.²³

Fra Bone posebno ističe važnost Skotove nauke o *formalitetima* za spoznaju Božjeg bića i njegovih savršenosti. Premda je Bog jednostavno biće bez ikakve složenosti, realno istovjetan sa svojom biti, ali sve nije formaliter istovjetno, što se ne protivi jednostavnosti Božjoj. Bog posjeduje sve savršenosti koje posjeduju i stvorenja, ali ne uključuje njihove nesavršenosti, sve njegove savršenosti istovjetne su s Njegovom biti. Neizmjernost Njegova savršenstva ne isključuje njihove formalne razlike bez kojih upadamo u nemogućnosti i besmislenosti tumačenja Presvetog Troj-

²⁰ Usp. B. RADONIĆ, *isto*, 181-184.

²¹ Usp. B. RADONIĆ, *isto*, 185-186.

²² Usp. B. RADONIĆ, *isto*, 186.

²³ Usp. B. RADONIĆ, *isto*, 187.

stva. Svi su Božji atributi istovjetni s Božjom biti. Između Božje biti i njegovih atributa postoji formalna razlika, što ne narušava Božje jedinstvo i jednostavnost. Mora opstojati formalna razlika između Božje biti i Osoba, isto tako i između Osoba, kao i njihove vlastitost, bez čega u spoznavanju Božjih savršenosti nastaje zbrka kao i u tumačenju Presvetog Trojstva.²⁴

2.1. Bit i opstojnost (*essentia i existentia*)

Držeći se strogo načela: »*Non sunt multiplicanda entia sine ratione sufficienti*«, Skot odbacuje realnu i formalnu razliku između biti i opstojnosti u stvorenjima. Prema njemu stvarna razlika između biti i opstojnosti »ruši pojam stvaranja i čini ga nemogućim«, jer bit koja se odvaja od opstojnosti, ne opstoji u aktualnom redu, nego samo kao uzor, *exemplar*, u Božanskom umu«, a to je za nj »*ens ideale, secundum quid, deminutum*, čisto ništa. A što se tiče formalne razlike, Radonić ističe da je Skotova nauka nejasna i stručnjaci se o tome razilaze. Jedni misle da postoji *distinctio formalis negativa* – ili *modalis*, a drugi da je *formalis*. Ne postoji ni formalna razlika među njima, nego čisto logička, jer »Opstojnost je modus intrinsecus biti, koja se od nje samo modalno razlikuje«.

Opstojnost po sebi nema nikakve određenosti, nju određuje bit. Koliko ima vrsta bića, toliko ima i različitih opstojnosti, jer se razlikuju biti i opstojnosti. Nijekanje realne razlike između biti i opstojnosti, u skladu je s njegovom sveukupnom naukom o pluralitetu formi, aludirajući na njegovu nauku da u sastavljenom biću, razne opstojnosti ne ruše jedinstvo bića.²⁵

Što je formalni razlog osobe? Zbog svoga poimanja odnosa između pojedinačne naravi i biti osoba, Skot je odbacio Boecijevu definiciju osobe: »*Rationalis naturae individua substantia*«, po kojoj se ne može rastaviti biti ili ne biti osoba od pojedinačne naravi, što znači da bi božanstvo bilo osoba, kao i ljudska duša nakon odjeljenja od tijela. On prihvaća definiciju Rikarda od sv. Viktora: »*Intellectualis naturae incommunicabilis existentia*«, po kojoj, »da se biti osoba, to jest *sui iuris*, i ne biti, može rastaviti od pojedinačne naravi: tu je stvarna razlika«.²⁶

²⁴ Usp. B. RADONIĆ, *isto*, 187-190.

²⁵ Usp. B. RADONIĆ, *isto*, 190-192.

²⁶ Usp. *Quodlib.*, q. 19 n. 17 (XXVI. 286); B. RADONIĆ, *isto*, 192-193.)

Između *pojedinačne naravi i osobe*, smatra on, opstoji stvarna razlika i da ih je stvarno moguće rastaviti. Na pitanje što je formalni razlog osobe, on odgovara, «Pojedinačna razumska narav postaje osoba *per duplicem incommunicabilitatem* ili dvostrukim nijekanjem zavisnosti, a ne nekakvom pozitivnom stvarnošću». A zavisnost bića od bića može biti trostruka: *actualis, potentialis, aptitudinalis*. Biće postaje nezavisno nijekanjem zavisnosti. Nijekati samo *dependentiam actualem* ne čini osobu, u tom slučaju duša odijeljena od tijela bila bi osoba. Nego nijekanjem *aktualne i aptitudinalne* zavisnosti čini osobu kod stvorenja, jer osobnost prema Skotu ne daje pojedinačnoj naravi ništa pozitivna, što on smatra vrlo važnim za pravilno shvaćanja Kristove dvostruke naravi, ljudske i božanske. Jer kada bi osobnost pojedinačnoj naravi davala stvarnu pozitivnost, onda Krist u sebi ne bi potpuno ujedinio ljudsku narav, jer, u tom slučaju, Božanska Kristova osoba ne bi se mogla odvojiti od njezove ljudske naravi, što se protivi vjeri, niti bi Božanska osoba mogla staviti neku stvorenu stvarnost u ovisnost o sebi, što se protivi pojmu stvorenja koje je apsolutno ovisno o Stvoritelju, ili bi ljudska osoba bila i Božanska, što je proturječno.²⁷

Za Skota je Božanska osoba u punom smislu riječi osoba, i nezamislivo da se Ona podredi drugomu. I ovaj gordijski čvor, o odnosima između Božje biti i njegovih vlastitosti, rješava njegova nauka o formalitetima. «Da nije u Bogu – ističe on – *proprietas personalis realitas vel formalitas* formalno različita *a parte rei* od Božje biti, kako bi ljudska Kristova narav osobno bila ujedinjena s Božjom Riječi, a ne s Božjom Biti?»²⁸

3. ČOVJEK

U drugom dijelu svoga predavanja, fra Bone je iznio sintezu Skotove nauke o čovjeku kao najsavršenijem stvorenom biću vidljivoga svijeta. Čovjek je «animal rationale», čiji su sastavni dijelovi duh i tvar te zato nije ni čista materija ni čisti duh nego je sastavljen od *materijalnog i duhovnog*, bez čega nema čovjeka. Postavljajući pitanja, «kakav je odnošaj između ova dva sastavna dijela duše i tijela? S čim se duša neposredno ujedinjuje,

²⁷ Usp. B. RADONIĆ, *isto*, 192-194.

²⁸ B. RADONIĆ, *isto*, 194.

da postane čovjek?», fra Bone ističe da Skot «zabacuje mišljenje, koje uči, da se čovjek sastoji *ex materia prima et anima intellectiva*». Čovjekovo je tijelo, smatra on, sastavljeno od kosti, mesa, živaca..., «a prvotna je tvar jednolična, homogena, razumna pak duša jednostavna». A na pitanje, kako jednolični uzroci mogu dati raznovrsne učinke, on dogovara: »Duša je forma informans tijela, a ne *causa efficiens*». Da bi stvari dala tjelesnost morala bi biti formaliter tjelesna, a to se protivi njezinoj duhovnosti, jer bi se tim materijalizirala ljudska duša. Tjelesna forma daje oblik tijelu, a duša mu daje život. Savršenija forma uključuje više nižih forma, a niže pripremaju materiju da bude sposobna primiti savršeniju formu. U svim stvorenim sastavljenim bićima, živim i neživim *te različite supstancijalne forme, konačna bitna forma svodi u jedinstveno*, i tako stvara u čovjeku specifično jedinstvo.²⁹

Radonić naglašava kako je Skot prodro u metafizički sustav materijalnog svijeta naukom o *pluralitetu supstancijalnih forma*. To danas potvrđuju suvremene prirodne znanosti jer atom, elektron, molekule, stanice...različite supstancijalne forme ne ruše jedinstvo bića, jer konačna najsavršenija forma svodi u jedinstvo bića i daje akt svim nižim. «Materija i forma čine jedinstveno biće, jer su jedno *potentia*, a drugo *actus*. Iz dva bića koja su potpuno, *ultimate*, *actus*, ne može biti bitnog ujedinjenja».³⁰

Skotov nauk da se *materia prima* i *forma substantialis* daju nam uvid u njegovu nauku o sastavu organskih i neorganskih bića. Materija nije čista moć-potentia, već aktualno biće, koje ima svoju vlastitu bit i opstojnost. Sastavljeno biće mora biti sastavljeno, «*ex aliquo et aliquo*: jer, ističe on, «biti sastavljen iz ništa i ničega jest nesmisao». Svako je biće sastavljeno od materije i forme, jedna je *potencija* a *druga akt*, između ta dva potpuna biće ne može biti bitnog ujedinjenja. Materija nije čista potencija, nego i aktualno biće koje ima svoju vlastitu opstojnost, različitu od forme. Bez aktualne realnosti materije, koja je zadnja podloga čitavog tvornog svijeta, ne bi bilo u svemiru nikakve promjene. «Materija je *actus*, učinak izvan svoga uzroka, ali nije *actus* drugomu, forma; nego prima formu, koja je specifično određuje».³¹ Svojom unutarnjom težnjom, koju je nemo-

²⁹ Usp. *Op. Oxon.*, 1. II. d. 15q. *unica* n.6,8 (XIII. 15,16.); i B. RADONIĆ, *isto*, 194-96.

³⁰ Usp. B. RADONIĆ, *isto*, 195-197; *Op. Oxon.*, 1. III. d. 22 q. *unica* n. 6 (XIV. 757.

³¹ Usp. B. RADONIĆ, *isto*, 198.

guće poništiti bez promjene biti materije, ona je spremna, a da ne iscrpljuje njezinu sposobnost, primiti svaku formu. Premda je ona najniže biće u aktualnom redu i zadnja podloga čitavog tvornog svijeta, ona nije pasivna, nego je suuzrok forme u proizvađanju tvornih biću.

Forma supstancialis, drugi sastavni element tjelesnih bića, daje biću specifičnu narav, a *forma accidentalis* «*esse secundum quid*». Materija je apsolutna i forma je apsolutna i svaka od njih ima svoju vlastitu bit, opstojnost, stoga, Bog ih može odvojiti, i svaka od njih može odvojeno opstojati, jer ne opstoji nužna veza između materije i forme. Materija je prije forme. Forma ne daje materiji biće niti je njezina bit. Materija može opstojati bez ijedne forme. «Nema apsolutno nužne veze između materije i forme, jer može primiti bez razlike koju mu drago formu, stoga može biti bez ikakve».³²

Skotov nauk o metafizičkom sastavu čovjekova bića, smatra Bone, unijela je veliko svjetlo u ovo zamršeno i teško područje. Pitanje, «kako materijalni svijet može djelovati na nematerijalnu dušu, kamen je spoticanja mnogih filozofskih sustava. A Skotova metafizika, siguran je temelj njegovoj logici, psihologiji i kriteriologiji. «Metafizika s teorijom spoznaje daje tvrdi podlogu teodiceji i etici. Tako jedinstvenost njegovog filozofskog sustava počiva na čvrstom temelju gvozdene metafizike».³³

Ljudska spoznaja nije subjektivna, smatra Skot, nego je u tijesnom odnosu sa stvarnim svijetom i njegov vjeran izričaj. A razumska duša, kao substancijalna forma ljudskog tijela, u biti i stvarno je jedna, ali formalno je trostruka: *vegetativna, senzitivna i intelektualna*. Za razliku od životinjske duše koja je samo vegetativna i osjetna, tj. materijalna, ljudska je i razumska što joj ne oduzima moć da komunicira vanjskim svijetom, dapače. Suprotno, utjecaj materijalnog svijeta na duhovnu dušu, teško se može rastumačiti. Drugi kažu, «Tjelesna bića kao oruđe jedini ili glavni uzrok ne mogu djelovati na duh; ali mogu kao oruđe i drugotni uzrok» Zbog toga on odbacuje pasivnost razuma u spoznaji, a ističe njegovu aktivnost, «jer je inače nemoguć prijelaz iz subjekta u objekt».³⁴

³² *Op. Oxon.*, n. 3-4 (XII.576-577.); Usp. B. RADONIĆ, *isto*, 199-200.

³³ B. RADONIĆ, *isto*, 200.

³⁴ Usp. *Op. Oxon.*, I. II d. 3 q. 11 n. 13 (XII. 280.); i B. RADONIĆ, *isto*, 201.

Predmet spoznaje našeg razuma je biće u najširem opsegu. Prosudujući sve s metafizičkog stajališta, za Skota, duša je uvijek ista kako u tijelu ili odijeljena od njega, prije ili poslije pada, u skladu s tim mora da je i objekt njezina djelovanja uvijek isti, biće u najširem opsegu. Biće u najširem opsegu, predmet je razumne spoznaje odvojene ili sjedinjene duše s tijelom, a ne bit materijalnih bića ili sjetilnih. U tom stanju, smatra Skot, duša poznaje sva stvorena bića: tvarna i duhovna. «Kad biće uopće ne bi bilo predmet našega uma, metafizika ne bi bila znanost, jer ona raspravlja o realnom biću u najširem smislu; niti bismo mogli spoznati čisto duhovna bića: Boga, anđele i duše».³⁵

Sve što je biće, pa bila to opća narav, predmet je ljudskog razuma. A naša razumska spoznaje je, smatra Skot, «*quidditas rei sensibilis*» bez koje ništa ne možemo spoznati. Možda je u stanju istočne pravednosti i bilo moguće spoznavati bez osjetne pomoći, kao što će to biti i u proslavljenom tijelu, ali u ovom stanju grešnosti Bog je odredio ovaj način, koji najbolje odgovara ljudskoj naravi, a mogao je i drugačije, što nije proturječno³⁶.

Pojedinačne naravi spoznajemo neposredno, ne preko općenitih pojmova, jer pojedinačna bića spadaju pod opseg bića uopće, stoga su ona predmet razumske spoznaje. Kao što osjetila intuitivno spoznaju svoj predmet, tako, smatra Skot, »mora da i razum spoznaje svoj«. Osim toga on smatra da i u spoznajnom redu opstoji podređenost nižih spoznajnih moći višim. Sve naše spoznaje počinju od *osjetila*, što je suglasno s našom ljudskom naravi. Pojedinačna bića spoznajemo *neposredno*, ne preko *općih pojmova*. A spoznaja pojedinačnih bića nužno nas dovodi do općih pojmova putem *indukcije i apstrakcije*. Na tim načelima se gradi čitava znanost.³⁷

Razlikujući *intuitivnu* od *apstraktne* spoznaje, *apstraktna* je nesavršenija i nepotpunija, a svojstvena je ograničenim bićima, intuitivna je svojstvena Bogu, čija je spoznaja sva intuitivna. One se specifično razlikuju ne radi objekta, već «*propter rationes formalesa motivas*». Kao što osjetila spoznaju intuitivno svoj predmet, tako mora da i «razum spoznaje intuitivno i sama osjetilna osjećanja (*sensationes*)». Ove dvije vrste spoznaje za nj su

³⁵ Usp. *Op. Oxon.*, 1. I d. 3 q. 3. n. 8-12 (IX.-111); 1 IV. d.. 49 q. 8 n. 7 (XXI. 315); B. RADONIĆ, *isto*, 201.

³⁶ Usp. *Op. Oxon.*, 1. I d. 3 q. 3 n. 24 (IX. 148); 1. IV. d. 45 q. 1 n. 6 (XX. 271-272); B. RADONIĆ, *isto*, 202.

³⁷ Usp. B. RADONIĆ, *isto*, 203-204.

povezane, jer bez intuitivne nema apstraktne, a bez apstraktne ne možemo biti sigurni u opstojnost nijednoga bića. Povezanost između *intuitivne i apstraktne spoznaje*, za Skota je vrlo važna, jer bez intuitivne spoznaje nemoguće je spoznati naše unutarnje čine, bez kojih nema stalnosti o istima niti razum može biti siguran u opstojnost i stalnost nijednoga bića.³⁸

Sve vrste spoznajnih moći imaju sjedište u subjektu i sve su aktivne. Aktivni i pasivni razum jedna su moć sa sjedištem u duši, samo se formalno razlikuju. Aktivni razum prenaša objekte iz osjetilnog u intelektualni svijet; «čini da je *actu intelligibile*, što je bilo *in potentia*; da je *universale*, što je bilo *singulare*».³⁹

Bez spoznaje bilo bi nam nemoguće duhovno djelovanje, smatra Skot. «Skot je - veli fra Bone - *nepomirljivi protivnik subjektivističkog idealizma i inatizma*» jer, «razum pretpostavlja, ne proizvodi spoznajne predmete», jer prema Skotu, «umno djelovanje nije produktivna radnja, nego samo daje predmetima *esse intelligibile*».⁴⁰

Na pitanje kako duša sebe spoznaje, on drži, da u sadašnjem stanju zbog zapreka ona sebe ne spoznaje intuitivno, jer, budući da sve spoznaje počinju od osjetila i za duhovne stvari potrebne su slike u mašti. «Unutarnje čine razuma, volje, unutarnjih osjetila spoznajemo neposredno i intuitivno; i preko istih zaključivanjem spoznajemo dušu i njezine moći». Sve su spoznajne moći, pa i osjetna aktivne, a između aktivnog i pasivnog razuma opstoji samo formalna razlika.⁴¹

Skot tvrdi, da naša spoznaja započinje od vanjskih osjetila, jer samo apstraktno znanje bez iskustva ne dovodi do spoznaje svojstava pojedinih bića, niti prvotnih istina ni najopćenitijih načela. Razum koji neposredno uočava prvotne očevidne istine, ne može dugo u tome ustrajati, stoga se instinktivno pomaže slikama mašte. «I iskustvom dolazimo do spoznaje mnogih stalnih naravnih istina i zakona. Na iskustvu se temelje sve prirodne

³⁸ Usp. *Op. Oxon.*, 1. I d. 3 q. 7 n. 38 (IX. 388.); usp. B. RADONIĆ, *isto*, 204-205.

³⁹ *Op. Oxon.*, 1. I d. 3 q. 6 n. 8 (IX. 243-244); usp. B. RADONIĆ, *isto*, 206.

⁴⁰ *Op. Oxon.*, 1. I d. 27 q. 3 n. 13 (X. 369-370); d. 36 q. *unica* n. 6 (X. 575); usp. B. RADONIĆ, *isto*, 207, bilj. 166.

⁴¹ Usp. B. RADONIĆ, *isto*, 206-208.

znanosti». ⁴² Polazeći od toga, on je udario temelje znanstvenoj indukciji i znanstvenom karakteru prirodnih znanosti. ⁴³

Duša kao samostalna forma, odvojena od tijela, ima vlastitu bit i opstojnost i vlastito djelovanje; premda nema osjetila, ipak pomoću objekata i razuma, intuitivno spoznaje ne samo osjetne stvari nego i duhovna bića. Fra Bone piše: »Pomoću objekta i aktivnog razuma duša i bez slika u mašti može *apstrahirati species intelligibiles* i doći do poznanja novih stvari». *Species infusae*, za to joj nisu potrebne. Premda on kaže da: »Bez intuitivne spoznaje nema apstraktne. Slike u mašti i ulivene ne daju jamstva o opstojnosti bića». ⁴⁴

Skotova nauka, smatra fra Bone, o vrijednosti i stalnosti naše spoznaje, temelji se na njegovoj nauci o formalitetima različitih stvarnosti. On je umjereni realist i neprijatelj svih vrsta skeptičkih sustava, postavio je jak temelj rješenju kriteriolškog problema. Njegova nauka o *formalitetima* daje realnost našoj spoznaji, a našim pojmovima punu stvarnu sadržinu, što je suprotno svakom *skepticizmu* i čuva nas od *konceptualizma* i *nominalizma*. Njegov umjereni realizam bitno je različit od sv. Tome. Jak temelj svojoj nauci o vrijednosti naše spoznaje, on vidi u metafizičkom odnosu između subjekta i objekta. Do spoznaje istine dolazimo *unutarnjim* i *vanjskim iskustvom* i *silogističkim zaključivanjem*, koji su početak i temelj svake stalnosti. Za utvrđivanje istine razum ima stalno pravilo: »*Nullum durius frangitur ad tactum alicujus mollis sibi cedentis*», a *evidencija, očevidnost* je *kriterij* svake objektivne spoznaje i dok spoznajne moći uredno djeluju, razum držeći se toga načela ne može zabludjeti. ⁴⁵

Skot je postavio razum kao opće pravilo prosuđivanja nad osjetilima. ⁴⁶ O spoznaji unutarnjih čina, Skot drži da ih spoznajemo intuitivno i da su nam neposredno očiti. Oni su početak i temelj svake stalnosti. »Bez stalnosti u našim unutarnjim činima, nema opće stalnosti». O prvotnim istinama, on kaže: »subjekt i predikat su uzrok da razum neposredno i nužno pristane

⁴² Usp. *Op. Oxon.*, 1. I d. 3 q. 4 n. 8 (IX. 174; 1. I d. 3 q. 3 n. 26 (IX. 158-159; *Quodlib.*, q. 7 n. 3 (XXV. 284.); B. RADONIĆ, *isto*, 208.

⁴³ Usp. B. RADONIĆ, *isto*, 208-209.

⁴⁴ *Op. Oxon.*, 1. IV. d. 45 q. 2 n. 12 (XX. 304-35; Usp. B. RADONIĆ, *isto*, 209-210.

⁴⁵ Usp. B. RADONIĆ, *isto*, 210-213.

⁴⁶ *Op. Oxon.*, 1. I d. 3 q. 4 n. 9 (IX. 180.); B. RADONIĆ, *isto*, 210-211.

na njihovu međusobnu vezu. I praktične su istine očevidne, one su pravilo volji u njezinu djelovanju». ⁴⁷

U prvotnim istinama razum ne može zabludjeti, pa kad bi volja i sva osjetila, koji daju materiju za prve istine zabludjela, razum se ne vara, jer ona nisu uzrok stalnosti istine nego subjekt i predikat.

O kriteriju istine on kaže: »Kriterij objektivne spoznaje jest očevidnost, evidentia, vanjskog ili nutarnjeg iskustva, prvotnih istina i postupaka deduktivnoga ili induktivnoga». Ne bojeći se da će zabludjeti, razum mora potpuno pristati na očigledne istine, a tri su nam stvari potpuno očevidne: «De tribus cognoscibilibus... scilicet de principiis, per se notis et de conclusionibus. Secundo de cognitis per experientia. Tertio de actibus nostris». ⁴⁸

Skot ne želi ni raspravljati sa skepticima, jer smatra da govore protiv vlastita osvjedočenja. I on priznaje da opstojе subjektivno očite istine, a za procjenjivanje njihove objektivnosti, potreban nam je kriterij u opsegu svoga objekta, te nam se čini nešto objektivno, ono je zbilja takvo. «A kada moći ispravno djeluju, a kada ne, to je prva očevidna istina. Ako to nije očevidno, uopće nama očevidne istine niti kriterija za spoznaju». ⁴⁹

3.1. O čovjekovoj slobodnoj volji

O Skotovu nauku o slobodnoj volji, fra Bone kaže: »Skoto nije ni *pretjerani intelektualist* ni *voluntarist*: u svemu je umjeren, drži se zlatnog srednjeg puta. Svaku stvar stavlja na svoje mjesto; ne brka ni stvari ni pojmove». ⁵⁰ Između ljudskih moći, Skot ističe *razum i volju*, kao najplemenitije i najuzvišenije čovjekove moći. Za razliku od Aristotela i Tome, Skot daje prednost *volji pred razumom u slobodnom djelovanju razumskog bića*, ali ona nije samovoljna i neograničena. Bez slobodne volje čovjek je životinja, smatra on, dok je slobodno djelovanje, «*vrhunac savršenstva ograničenog razumnog bića*». Volja je kraljica svih moći, ona upravlja, vlada, jača i zapovijeda cjelokupnim duševnim životom i njegovim moćima. Ona je nerazdruživa od razuma u svo-

⁴⁷ B. RADONIĆ, *isto*, 211.

⁴⁸ *Op. Oxon.*, n. 15 (IX. 183); I. IV d. 43 q. 2 n. 11 (XX. 40); Usp. B. RADONIĆ, *isto*, 212.

⁴⁹ B. RADONIĆ, *isto*, 212; usp. *Op. Oxon.*, I. I d. 3 q. 4 n. 15 (IX. 183.).

⁵⁰ B. RADONIĆ, *isto*, 213.

mu djelovanju, jer je ona «*appetitus rationalis*», ali i «*appetitus liber*».⁵¹ za čije djelovanje vrijedi apsolutno načelo «*Nihil volitum nisi cognitum*».⁵²

U moralnom djelovanju, smatra Skot «glas savjesti» mora prethoditi svakom čudorednom djelovanju bez kojega nema kreposnog djelovanja. Volja redovito slijedi zdravi razum, i bira ono što drži da je bolje, ali ponekad se povodi i za osjetilnim težnjama, zbog čega je potrebna odlučnost da im se odupre. Za odnose među duševnim moćima, fra Bone ističe da se za Skota one «međusobno pomažu ili priječe; među njima vlada neka simpatija, ali često i antipatija radi razrožnih težnja. Kad sve moći suglasno djeluju, djelovanje je savršeno; kad su pocijepane, djelovanje je slabije»⁵³

Na bit volje više spada sloboda nego razumnost. Bitno i formalno ona je «*appetitus liber*». Ona je slobodna i vlada vlastitim djelovanjem. Da je bit volje racionalnost, ne bi bila slobodna, smatra on, «nego bi nužno slijedila svoj objekt kao i razum i niže sjetilne moći. Budući da je volja slobodna, ona vlada svojim vlastitim djelovanjem. Formalna razlika među njima ne temelji se na razumnom djelovanju ili različitim objektima, nego na biti duše. I razum i volja izvire iz jedinstvene biti duše, a ne da bi razum bio izvor slobodne volje, u tom slučaju, smatra Skot propada slobodna volja. «U duši u koliko je principium operandi ili causa efficiens operationum, a ne u koliko je forma informans, nalazi se formalna razlika duševnih moći».⁵⁴

Radonić razlikuje naravni i slobodni princip od nužnog i slobodnog principa.⁵⁵ Naravni je princip prirođen bićima i naravno teži za svojim objektom i nemoguće ga je uništiti, a ne porušiti narav, tu nema slobode; a slobodni jest težnja, izvor slobodnog djelovanja. Bez ove razlike u volji nastaje velika pometnja te on kaže: »Ako volja nije bitno slobodna u Bogu i čovjeku nema razloga kontingenciji vidljivoga svijeta i naših slobodnih čina. Ako je razum određuje, slijedi determinizam i panteizam».⁵⁶

U slobodnoj volji je izvor kontingentnosti i izvor grijeha, pogrešaka, a kada bi bila nužna onda ne bi bilo ni slobode ni grije-

⁵¹ Usp. Op. Oxon., 1. I d. 17 q. 3 n. 5 (X. 56); 1. III. d. 17 q. unica n. 2 (XIV. 653.).

⁵² Usp. B. RADONIĆ, isto, 213-214; Op. Oxon., 1. II. d. 1 q. 1 n. 23 (XI. 44.).

⁵³ B. RADONIĆ, isto, 215; usp. Op. Oxon., 1. II. d. 42 q. 4 n. 12 (XIII. 461-462.).

⁵⁴ Usp. B. RADONIĆ, isto, 216; usp. Op. Oxon., 1. II. d. 16 q. n. 6 (XIII. 26.).

⁵⁵ Usp. B. RADONIĆ, isto, 216.

⁵⁶ B. RADONIĆ, isto, 217.

ha. Volja može pogriješiti, jer je bitno slobodna i slaba – *contingens, defectibilis*, što omogućava da shvatimo pozitivne i negativne čine i djelovanja volje.

Skotov nauk o slobodnoj volji, ističe Bone, «unosi veliko svjetlo u teške katoličke dogme o padu anđela i ljudi. Zašto su anđeli sagriješili? Kako su mogli prvi ljudi pasti?» To je psihološki nerazumljivo! Metafizika Skotova daje razjašnjenje. Anđeli i prvi ljudi imali su bitno slobodnu volju, bili su ograničena bića i zato su mogli pasti.⁵⁷

4. PRIJELAZ OD STVORENJA K STVORITELJU – BOŽJA OPSTOJNOST

Božju opstojnost, Skot dokazuje polazeći od *pojma realnog bića* koje dijeli na *neograničeno i ograničeno*, ograničeno ga vodi do neograničenog. Između apriornog i aposteriornog načina dokazivanja, on se odlučio za *aposteriorno*. Fizička i metafizička svojstva stvorova, Skotu pružaju dovoljan dokaz Božje opstojnosti. Skot se odlučio za metafizička svojstva bića i na njima gradi svoje metafizičke dokaze. On je odabrao tri poglavito metafizička dokaza: «*kozmoški*, o svrsi ograničenih bića i *henološki* - koji se temelje na promjenjivosti, nesavršenosti i *finalitetu* bića». «Metafizička svojstva bića: *ograničenost, mogućnost, promjenjivost, nesavršenost*, dokazuju, da ima Biće *neograničeno, savršeno, nužno i neizmjereno*. Savršenije je, ako znamo da je Prvo Biće, nego da je Prvi Pokretač».⁵⁸

Spoznaja Boga po prirodnim znanostima, za Skota je više negativna nego pozitivna, ističe Bone. Metafizičko je pozitivno i odlično. Sve stvari moraju imati uzrok svoje opstojnosti, u sebi ili u drugome, u sebi ga nemaju, to bi bilo proturječno, a da su proizvedeni od ništa i to je besmisleno. Skot zaključuje da ga moraju imati izvan sebe, to bi bio prvi uzrok. Taj kozmoški dokaz Skot jezgrovito sažimlje: »*Aliqua est natura in entibus effectiva...*».⁵⁹

Svrha, ograničenih bića, njihova međusobna podređenost i suglasno djelovanje, temelj su Skotova drugog dokaza za Božju opstojnost. Ograničena bića nisu i ne mogu biti sama sebi svrhom, niti bitno zavise jedno o drugom, pa ipak u svemiru vlada

⁵⁷ B. RADONIĆ, *isto*, 220-221.

⁵⁸ B. RADONIĆ, *isto*, 221; Usp. *Op. Oxon.*, 1. I *Prolog.*, q. 3 (2 *lateralis*) n. 21 (VIII. 171.).

⁵⁹ *De Primo Princ.*, cap.3 n. 1 (IV. 751.); Usp. B. RADONIĆ, *isto*, 222.

red i sklad.» Dakle, mora opstajati Biće, koje je posljednja svrha svih ograničenih bića, te svojom privlačnosti čini red u prirodi. To vrhovno Biće, koje je posljednja svrha svih stvari, jest Bog»⁶⁰

Hijerarhija bića i savršenosti u svemiru, temelj su Skotova *henološkog* dokaza. «Na vrhuncu svih bića mora da je jedno Prvo Biće, neizmjerne savršenosti i uzrok svih ograničenih savršenosti u bićima».⁶¹

Ne samo Božju opstojnost nego i mnoga njegova savršenstva razum poznaje, drži Skot. «Da omogući ovo poznanje - kaže Radonić – iznio je Skot i obranio teoriju o jedinstvenosti pojma biće i ostalih pojmova o čistim savršenostima, *univocitas entis*», bez kojih je nemoguća svaka pozitivna spoznaja o Bogu. Ovaj zajednički pojam je jedinstven i pripisuje se i Bogu i stvorenjima, bez njega ne bi bilo moguće govoriti o Bogu, što vodi u relativizam i skepticizam. I analogija pojmova je nemoguća bez ove jednostavnosti. Stručnjaci se slažu da su pojam bića i drugi pojmovi čistih savršenosti jedinstveni Stvoritelju i stvorenjima, kod Skota, ali u pitanju je li *univocitas logica* ili *metaphysica*, *pura* ili *mixta cum analogia*, stručnjaci se razilaze, jedni su za jednu drugi za drugu verziju. Iznoseći mišljenja jednih i drugi, fra Bone se nije opredijelio ni za jedno ni za drugo, ostavljajući ovo pitanje otvorenim⁶²

Od brojnih pojmova koje imamo o Bogu, za razliku od Platona koji se odlučio za pojam Dobra, Skot daje prednost pojmu *Neograničenog Bića*, *Ens infinitum*. Među Božjim savršenostima nema realne razlike nego *formale*. Među njima vlada savršeni red. «*Bit je prva i izvor svega*» Prema njemu Neograničeno biće izražava puninu bića, što najbolje razlikuje Stvoritelja od stvorenja i on «bolje izražava Božju bit nego li Ens a se, jer je ovaj pojam više negativan, dok je prvi sama pozitivna punina». Pojam Neograničenog bića poslužio je Skotu da preuredi Anselmov ontološki dokaz: naime, pojam o Neograničenom biću ne proturječi zakonima razuma, stoga je Neograničeno biće moguće: «*ako je moguće onda i opstoji*». Svi su pojmovi dobiveni iz iskustva, stoga Skot odbacuje svaku apriornost.⁶³

⁶⁰ B. RADONIĆ, *isto*, 222; usp. *Op. Oxon.*, 1, I d. 2 q. 2 n. 17 (VIII. 432.).

⁶¹ B. RADONIĆ, *isto*, 222; usp. *Op. Oxon.*, 1, I d. 2 q. 2 n. 18 (VIII. 434.).

⁶² Usp. B. RADONIĆ, *isto*, 223-227.

⁶³ Usp. B. RADONIĆ, *isto*, 227-231.

5. ODNOS STVORITELJA PREMA STVOROVIMA

Fra Bone je jasno kazao u čemu se sastoji odnos Stvoritelja prema stvorovima, prema Skotovu naučavanju: »Očevidno je, da opstojimo mi i vidljivi svijet, idejni i realni red. Stvorenja su po naravi kontingentna. Potpuno zavise o Prvom uzroku. Pitanje je, kako je Prvi uzrok proizveo ovaj svijet: *panteističkom* ili *materijalističkom nuždom*, ili *slobodnim činom volje – stvaranjem*». On se odlučio za stvaranje kontingentnih bića od Neograničenog Bića». ⁶⁴

Svi su stvorovi kontingentni i zavisni, pa i u idejnom redu, jedino je Bog, po Skotu nužan i nezavisan. Bone kaže: »Ideja nije ništa drugo nego stvar, koju Božji razum spoznaje... Ideje ne služe Bogu kao sredstvo spoznaje: to se protivi njegovoj nezavisnosti. On poznaje preko svoje biti. Stoga je u Njemu samo jedna ideja – *neograničena bit*». Spoznajući neograničenu bit, Božji razum proizvodi bića u idejnom redu koje nije pravo stvarno biće, različito od Boga, koje bi imalo vlastitu opstojnost. Jer kada bi imali vlastitu opstojnost, nemoguće bi bilo stvaranje i uništenje, to je grčki dualizam. «Ona su samo, - ističe Bone, - logična bića u Božjem razumu». Idejna su bića, prema Skotu, učinak Božjeg razuma, koji ih *naturaliter* i nužno proizvodi a ne volje ili svemogućnosti. One su odraz Božje biti, njegovih savršenosti. Razum poznajući neograničenu bit Božju, proizvodi sva idejna bića, kojih je bezbroj. Bone ističe: »Svako pozitivno biće, svaka pozitivna stvarnost ima u Bogu različitu ideju: pojedinci, vrste, rodovi, supstancije, akcidencija, tvar i oblik». ⁶⁵

Temelj nepromjenjivosti biti stvari i nužnih istina, ističe Bone, za Skota je u nužnom idejnom redu. Stvarni red bića rezultat je slobodnog stvaranja, a ne emanacije. Volja je prvi i neposredni uzrok svih stvari. Temelj kontingencije je u volji koja slobodno djeluje, a ne u razumu čije je djelovanje nužno. Skot je protiv pretjeranog Aristotelova intelektualizma, jer on vodi u panteizam i prihvaćanja nužnog vječnog stvaranja. On odbacuje i «slobodno vječno stvaranje». Iskustvo Skota dovodi do vremenitosti svijeta, jer stvoreno biće ne može biti neograničeno, ni u moći ni u količini. Volja je slobodna u svom djelovanju, jer bi

⁶⁴ B. RADONIĆ, *isto*, 231-2.

⁶⁵ Usp. B. RADONIĆ, *isto*, 232: *Op. Oxon.*, 1. I d. 10 q. *unica* n. 14 (IX. 819); i 1. I d. 36 q. *unica* n. 3 (X. 566-567.); i 1. I d. 2 q. 2 n. 20 (VIII. 443.).

nužna uzročnost Prvog uzroka dovela do raznih zabluda, «*okazionalizma*, pretjeranog *optimizma* i *panteizma*», jer bi sve bilo nužno stvoreno i najsavršenije.⁶⁶

Sva su stvorena bića ovisna o Neograničenom Biću, pa i u idejnom redu. Temelj kontingencije nije u razumu nego u Božjoj volji. Bog je slobodno stvorio svemir, ne emanacijom. Volja je prvi i neposredni uzrok svih stvorenih stvari, njezino je djelovanje slobodno, dok je djelovanje razuma nužno. Božja volja kao vrhovno pravilo Njegova djelovanja, djeluje u skladu s Božjom mudrošću, koja daje svakom stvorenju ona svojstva koja su u skladu s njegovom naravi i da djeluje u skladu s njom. U njezinu djelovanju nema mjesta nikakvoj samovolji, niti proturječnog djelovanja: »Sva bića upravlja i vodi prema njihovoj naravi«. «Metafizika Skotova, - ističe Radonić - uči da Bog može sve što nije proturječno».⁶⁷

5.1. Odnos Božje volje prema moralnom zakonu

Božja bit i biti stvorenih stvari, za Skota su temelj moralnog zakona. Kao naravno biće svaka je stvar po sebi dobra, *bonitas naturalis*, ali osim ove naravne postoji i *moralna dobrota*. Za Skota, ističe Bone, «*Temeljna je moralna dobrota ex genere ili obiecto. Bez nje nema moralnoga čina, a ne kako neki tvrde da sva dobrota naših čina potječe iz svrhe: finis sanctificat media*. Bog ne zapovijeda zlo niti može učiniti da objektivno zlo postane dobro. Kod prosudbe dobra *ex genere* treba paziti, ističe on, na tri stvari: «*na narav onoga, koji djeluje, na narav moći i čina*».⁶⁸

Za čudorednu dobrotu *ex genere*, Skot drži da nije savršena, ali «u mogućnosti je da se usavrši po *namjeri i okolnostima*». Temeljni i prvi kamen čudoređa, jest gore spomenuta trostruka narav, «nepromjenjiva kao i biti na kojima počiva. Bližnje objektivno pravilo čudorednih čina jest narav bića, a unutarnje naša savjest, zdrav razum». Fra Bone smatra «da vanjski čin ne dodaje unutarnjem posebnu čudorednu vrijednost, jer zdrav razum otkriva u njemu posebnu podređenost pravilu čudoređa».⁶⁹

⁶⁶ Op. Oxon., 1. I d. 8 q. 5 n. 20 (IX. 756-757); usp. B. RADONIĆ, *isto*, 232-234.

⁶⁷ Usp. B. RADONIĆ, *isto*, 234-237.; Op. Oxon., 1. IV. d. 46 q. 1 n. 6 (XX 405; *Quodlib.*, q. 21 n. 15 (XXVI. 345.).

⁶⁸ Usp. B. RADONIĆ, *isto*, 237.

⁶⁹ Usp. B. RADONIĆ, *isto*, 238.

Za Skota je prvo objektivno pravilo čudorednog zakona Božja bit, koja u sebi sve sadržava, a razum Božji sve čudoredne istine nužno otkriva. Praktične istine u čudorednom redu i prve istine u spekulativnom su očevodne i nužne, ljudska volja tu ne može ništa mijenjati. Božji razum sve čudoredne istine nužno otkriva. O ovim izloženim metafizičkim načelima čudorednog zakona, fra Bone kaže: »Ovo su metafizički temelji čudorednog zakona, koji Božanska volja kao sveta nužno i slobodno prihvaća; daje mu pečat formalnog zakona i stvorovima ga nameće«. Odnos Božanske volje prema nužnim praktičnim istinama, isti je kao i prema spekulativnim. A prvotne praktične istine su, kao i spekulativne, isto tako očevodne, «da u njima zdrav razum ne može zabluditi». ⁷⁰

«Prvotna čudoredna načela uređuju odnos stvorenja prema Stvoritelju; vrijede za svakoga, u svim mogućim sustavima bića; niti u njima ima dispense». Izložena opća načela, prema Boni, bacaju jasno svjetlo na Skotovu nauku o «Dekalogu i moralnom zakonu uopće.» Opstoji moralni naravni zakon u strogom i širokom smislu.» Na prve, spadaju one zapovijedi koje su na prvi mah zdravom razumu očite, druge su naravi one koje redovito nužno slijede iz prvih. Zapovijedi prve ploče Dekaloga i sve one koje su nužne za vezu s Bogom, vrijede za sve, bez iznimke. Na prvi mah su očite zdravom razumu i nužno nas vode k Bogu našoj posljednjoj svrsi. Druge, u širem smislu, «su zapovijedi koje nužno slijede iz prvih čudorednih načela, ali ne uvijek u svakoj pretpostavci.» Tu spadaju druge ploče Dekaloga, čije neizvršenje ne priječi put do Boga niti su apsolutno nužne za postizanje posljednje svrhe. Moralna načela iz prve skupine, uređuju odnose između stvorenja i Stvoritelja i ona vrijede za sve bez iznimke. ⁷¹

«Deus est diligendus» - «Boga treba ljubiti» ⁷², prva je čudoredna istina i prvi praktični princip, za Skota, jer ljubiti Boga tako je savršen čin po samom objektu i ne može nikada biti zao, kao što ni mrziti Boga ne može nikada biti dobar čin.

Odnosi između Stvoritelja i stvorova Skot stavlja u zavisnost: «Bog je apsolutno nezavisno biće, a stvorenje je potpuno i u svemu zavisno o Bogu». Bez zavisnosti stvorenja o Stvoritelju, stvorenja se ne mogu ni pojmiti, jer da su ti odnosi nužni, stav-

⁷⁰ Usp. B. RADONIĆ, *isto*, 239.

⁷¹ Usp. B. RADONIĆ, *isto*, 239-240.

⁷² *Op. Oxon.*, 1. IV. d. 46 q. 1 n. 10 (XX. 426.).

ljalo bi Stvoritelja u zavisnost o stvorenju. «Stoga, - fra Bone ističe - Skot dosljedno tvrdi, da ne možemo strogo znanstveno dokazati, da je duša neumrla, jer je Bog kao apsolutni gospodar može uništiti, budući ona ostaje vazda stvorenje». U prilog toj tvrdnji Skot se poziva na neke događaje iz Starog zavjeta, kao npr. mnogoženstvo, koje nije strogo protiv prvim načelima naravnog zakona. U svojoj mudrosti Bog je to mogao i drugačije urediti.⁷³

Zapovijedi druge ploče Dekaloga za Skota su pravi naravni zakoni, a ne pozitivni, premda drugotni, jer su isti kod svih naroda i Bog ih je neizbrisivo utisnuo u naše srce. U sebi je zlo, ono što ove zapovijedi zabranjuju, a ne radi toga što je zabranjeno.⁷⁴

Iznesena načela dovela su Skota do nauka o indiferentnim činima. Kako bi indiferentni čini bili zaslužni potrebno je da budu učinjeni iz ljubavi, zašto je potrebno imati aktualnu ili barem virtualnu nakanu. Isto načelo vrijedi, prema Skotu i «za naravne čudoredne čine». To znači: «Da naši čini budu moralno dobri, nije dosta imati zdrav razum, nego treba da i djelujemo pod utjecajem zdrava razuma. Aktualno ili virtualno upravljati sve naše čine na Boga nije nimalo lak posao za našu slabu ljudsku narav, zato nas Bog u svojoj dobroti na to nije ni obavezao. Bog kao Stvoritelj mogao bi i to tražiti od svojih stvorenja, ali ne, On traži samo da vršimo Dekalog, a drugo nam je dao na slobodu. Bog u svojoj dobroti i mudrosti, nije htio čovjeka obvezivati na nešto nemoguće ili posve teško. Krajnji intelektualizam i nedostatak logike, prema Skotu, dovodi do poganskog pojma Boga koji ulijeva strah i trepet u svoje podanike. Skot ne prizna takvoga Boga. Kakav bi to bio Bog, pita se on, koji bi nemoguće tražio od čovjeka i pod prijetnjom grijeha. On je svoju metafiziku o Bogu prozeo kršćanskom ideologijom i duhom sv. Franje. «Bog je tako stvari uredio «ad alliciendum nos ad amorem suum». «Premudro uređuje stvari i sa svakom postupka, kako razum i njezina narav zahtijeva».⁷⁵

Intelektualisti tvrde da čovjek nikad ne smije raditi protiv razuma, jer je to zlo, a Skot u svojoj metafizici ljubavi tvrdi, da nekad nešto može učiniti «praeter rationem» što nije ni dobro ni zlo nego indiferentno. Za intelektualiste, koji smatraju da čovjek vazda radi prema svrsi, indiferentni čini bi bili mali grijesi, a za

⁷³ Usp. B. RADONIĆ, *isto*, 240-241.

⁷⁴ Usp. B. RADONIĆ, *isto*, 242

⁷⁵ Usp. *isto*, 243; *Op. Oxon.*, 1. III. d. 20 q. *unica* n. 10 (XIV. 738; 1. I d. 8 q. 5 n. 13 (IX. 750-751.); 1. III. d. 32 q. *unica* n. 6 (XV. 432-433.)

Skota ne, nego nužna posljedica slabe ljudske naravi i ljudske slobode kojom je Bog obdario čovjeka. On smatra, da osim dobre i zle svrhe opstoji i indiferentna, recimo: hoću vršiti svoju volju, kad mi to nije zabranjeno. «To nije ni zlo ni dobro samo po sebi, nego indiferentno djelo».⁷⁶

S tim u svezi fra Bone kaže da Skot genijalno zaključuje: «Licet Deus posset velle nos obligare sibi, ut quidquid sumus, et possumus teneamur Deo, tamen ex maxima misericordia sua considerrans nostram fragilitatem et difficultatem ad bonum, noluit nos relulariter obligare nisi ad Decalogum».⁷⁷

Fra Bone smatra da ova Skotova nauka «unosí veliko svjetlo u kršćansku moralku i asketski život; a Boga postavlja na uzvišeno prijestolje mudrosti, dobrote i ljubavi».

ZAKLJUČAK

Kako bismo pravilno shvatili i razumjeli fra Boninu Sintezu Skotove nauke, treba imati na umu ove njegove riječi: »Ovo bi bila glavna metafizička načela Skotove metafizike primijenjena u krupnim crtama na čitavo područje filozofije».⁷⁸

Temeljni cilj fra Bonina predavanja bio je iznijeti temeljna i izvorna načela Skotove misli ne uspoređujući je s drugim sustavima i povijesnim vezama, na temelju, do tada jedinog službenog izdanja Skotovih djela, Wadding-Vivès-a. Smatram da je to vrlo uspješno učinio. Mislim, da se možemo složiti s njegovom ocjenom, koju je iznio na početku svoga predavanja, koja glasi: «U jednom kratkom predavanju nemoguće je pružiti svestranu i potpunu sintezu orijaškog i genijalnog sustava Skotove filozofije».

Iznoseći glavna metafizička načela Skotove filozofije, smatrao je da se ona mogu primijeniti na čitavo područje filozofije. Ograničujući se na najznačajnije točke njegova originalnog sustava, posebno na polju metafizike i psihologije, jer je smatrao da će jasno određena glavna metafizička načela, njegove filozofije, rasvijetliti i ostale neobjašnjene točke Skotova sustava. Premda u svom izlaganju navodi i druga mišljenja, u raspravama je na strani onih koje smatra da najbolje odgovaraju Skotovu sustavu.

⁷⁶ Usp. B. RADONIĆ, *isto*, 243.

⁷⁷ *Op. Oxon.*, 1. IV d. 15 q. 7 (XVIII. 180); B. RADONIĆ, *isto*, 244. bilj. 384.

⁷⁸ B. RADONIĆ, *isto*, 244.

On vjerno slijedi Ivana Duns Skota i franjevačku školu. On jasno ispovijeda teoriju «*philosophiae unitae*», koju su podržavali i ispovijedali svi franjevački filozofi. Ne poričući vrijednost i prava uma, ne niječe autonomiju filozofije, ali i um i filozofiju stavlja u ovisnost od teologije, kao što je u duhu franjevačke pedagogije, sve je od Boga i sve djeluje uz njegovu pomoć. Bog je na vrhuncu, od Njega je sve i sve ide k Njemu, što je jasno izraženo u Skotovu kristocentrizmu. Skotov nauk je plod ljubavi a ne znanja. Temeljni princip franjevačkog filozofiranja «*charitatem*» svodi sve znanosti na teologiju - *philosophiae unitae* - sintezu Skotove filozofije.

Temelj čitavog Skotova filozofskog sustava jest *realno biće*, a Skotova nauka o realnom biću temelj je čitavog Bonina predavanja. Objekt njegove metafizike je *ens comune*, maksimalno *indeterminirano*, ali koje prethodi svakoj determinaciji, uključujući i podjelu na *finitno* i *infininitno biće*, a ne kao kod Tome *esse perfectio omnium perfectionum*. Tako shvaćeno biće je *univočno*. Razlog za univočno shvaćanje bića, neki s kojima se i fra Bone slaže, vide u teološkim motivima, jer bi bez te nauke, smatraju oni, svaka spoznaja Boga, koja bi polazila od stvaranja, bila nemoguća.

Razlikovanje «mnoštva različitih formaliteta» u realnom biću omogućilo je Skotu, smatra fra Bone, za određenje objektivnost naših spoznaja, jedinstvenost bića, spoznaju Božjih savršenosti i pojedinačnih bića».

Za objektivnost i duhovnost naše spoznaje zaslužene su aktivnosti spoznajnih moći, kako on ističe »Očevidnost unutarnjih čina, prvotnih istina i silogističkog zaključivanja daje kriterij za rasuđivanje objektivnosti i ispravnosti naših spoznaja».⁷⁹

Formalno razlikujući volju od razuma, fra Bone poput Skota i većine franjevačkih učitelja, pripisuje apsolutni prioritet volji pred razumom, kako u čovjeka tako i u Bogu. Među inim razlozima, u prilog voluntarizmu, on ističe da je volja jedna «*potentia libera*», dok je razum jedna «*potentia naturalis*». Dok sv. Toma smatra da red stvaranja i moralni zakoni koje je Bog dao, prvotno ovise od Božje mudrosti (razuma), naprotiv Skot drži da oni ovise o volji Božjoj. Za Tomu je u razum temelj stvaranja moralnog reda, kontingencija naših čina, stvorova i mogućnost stvaranja u vremenu, a za Skota slobodna volja.

⁷⁹ B. RADONIĆ, *isto*, 244.

Smatram da je fra Bone svojim predavanjem doprinio obnovi integralne skotističke misli, posebno Skota, na našim prostorima, te razbijanju predrasuda protiv skolastike, koje su se nagomilale protiv nje, sve tamo od humanizma do naših dana. Osim toga, fra Bone je ovim predavanjem jasno iskazao svoju vjernost živoj i svetoj tradiciji franjevačke škole, iskazujući posebno svoju odanost prema nauci vođe i učitelja Ivana Duns Skota.

Premda mnogi smatraju da je ovo Radonićevo predavanje najbolji sažetak-kompendij Skotova sustava, barem na našem govornom području, ipak smatram, istini za volju, da radije treba priznati kako je ono vrijedno i zapaženo djelo ali je ipak nedovoljno originalno.

Uza sve to, ipak fra Boni treba priznati što se ovim predavanjem aktivno priključio začetnicima i osnivačima pokreta za obnovu integralne skolastike kod nas. Pokazao je kako je shvatio važnost ovoga pokreta i iskazao svoju spremnost da dade svoj obol njegovu ostvarivanju.

DR. FRA BONAVENTURA RADONIĆ'S CONTRIBUTION TO KNOWLEDGE OF SCOTT'S PHILOSOPHY

Summary

The author first gives some basic biographic data about Fr Bonaventura Radonić. Then in a short introduction he refers to the first Pan-Slavic Franciscan professorial congress in Zagreb in 1935 at which Bonaventura held a lecture under the title of Synthesis of Scott's Philosophy. The author presents some basic data on the congress, the organizer, his aims and the lecturers. He briefly describes the Franciscan school and then moves to Scott's philosophy. The main part of the work consists of four parts: 1. General principles of metaphysics; 2. Transition from creature to Creator – God's existence; 3. Man; 4. Relation between Creator and created. In this work Radonić's thoughts from the lecture that the author finds to be the first and best abstract of Scott's thought in Croatian language are presented.

Key words: Pan-Slavic Franciscan congress, Scottistic philosophy, general principles of metaphysics, God's existence, relation between Creator and created